

שיתוף פעולה

שאלת השאלות באמנות, מה בין הפרטי לחברתי באמנות, עולה היום שוב בכל דחיפותה. נדמה היה שכל התשובות בענין החברתי מונחות בסל האידיאולוגי, וכלי-השיח כבר שוכללו לאין-סוף בהקשר הניאו-מרכסיסטי. אך מתברר שהדיון האידיאולוגי לא העניק כלים מעמיקים דיים ויש שאף הפך למכשלה. באיזה אופן ניתן לתפוס את האמנות כרלוונטית לחברתי? לא לחינם הופך ההקשר האנתרופולוגי שוב פורה בשיח האמנות, מתוך מגמה למצוא נתיבים נוספים למחשבת האמנות.

השאלה מחריפה לנוכח מצב הדברים הנוכחי שבו, בתיאור גס, המערכת הגלובלית מקדמת את האמנות כחזיון spectacle המיוצר במטרופולין ומשולב במערכות-כוח תיירותיות וכלכליות. האמנות משתרגת במבנה כוח כלל-עולמי בעל מכניזם משל עצמו והשלכותיו הפוליטיות המעין פשיסטיות טורדות בלשון המעטה.

אני רואה בהעלאת רעיון שיתוף הפעולה בין אמנים ובין אמנים לאנשים מתחומים שמחוץ לעולם האמנות ביטוי לתחושת דחיפות על רקע ההתפתחויות הגלובליות, שיש להן ביטוי ספציפי בכל אתר ואתר. שיתוף הפעולה משקף צורך חיוני ביצירה של מערכות אלטרנטיביות שתאפשרנה ארגון חומרים שונה במהותו מזה השולט כיום. שיתוף הפעולה מאתגר מושגים שגורתיים (עדיין) בדבר האינדיווידואליות של האמן היוצר והאוטונומיה של האמנות. הוא מתפתח כנגד המערכות הגלובליות, כאופציה להעצמה (במובנה הסוציולוגי) של סביבה וליצירה של פורום שמאפשר חשיבה מסוג אחר.

אמנים שונים עוסקים כיום באמנות המגשרת בין תחומים ומפתחים הדדיות במטרה לאתר בעיות ולהשתלב במורכבות של תהליכים חברתיים. רבים מהם פועלים באזורים של חוסר ודאות, בשוליים של ערים ובאזורים פרפריאליים החווים העדר השקעות, עזיבת צעירים ואבטלה.

אביטל גבע ייסד לפני 25 שנים את פרויקט "החממה" בקיבוצו עין שמר, פרויקט משגשג הזכור מהצגתו בבנינאלה הבינלאומית בוונציה, 1993. "החממה" מבוססת על קבוצות מומחים מתחומים שונים (פיזיקה, הנדסה, ביולוגיה, מיקרו-ביולוגיה ועוד) הפועלים בשיתוף פעולה עם קבוצות נוספות, כולל אמנים ובני נוער. "החממה" פועלת מחוץ למוסכמות של שוק האמנות ומחוץ למבנים המוסדיים והאקדמיים מכווני קריירה. **אביטל גבע** מאמין שלאמנות יש כיום האפשרות לגשר בין מעגלים תחומיים ולפתוח דרכים חדשות לשיתוף פעולה סינרגטי, גמיש ויצירתי. הוא שלל בשנות השבעים את הדיון המעגלי של עולם האמנות ונטש קריירה של אמן בשיא הצלחתו. מעגלים תחומיים סגורים מבנים [להבנות]

נקשות רעיונית ופוליטית, את זאת אמר כבר תומס קון. הפתיחות לרעיונות חדשים ולמצטרפים נוספים מהווה צורך קיומי לפעולתה השוטפת של החממה, המפתחת כל העת פרויקטים חדשים. הפרויקטים מביאים מימון לקיום החממה ורבים מהם מיושמים בהקשרים של החיים. החממה מציעה פתרונות שמצליחים במשאבים קטנים לפתח טכנולוגיה המתקרבת לגבוהה ביותר. המודל של החממה מציע אופציה של חשיבה מתוך הנחה כי אפשר באמצעים פשוטים להגיע לפתרונות איכותיים שבטכנולוגיה גבוהה הם מחוץ להישג ידם של החקלאים, הנמצאים כיום במשבר מתמשך. המיזוג שבין התיאוריה ובין הפרקסיס מתבצע באמצעות יצירת סביבה מסוג אחר, שבה איתור הפתרונות לבעיות חברתיות, סביבתיות וקהילתיות נעשית באמצעות עבודה מבפנים כלפי חוץ.

החממה עוסקת ברעיון שיתוף הפעולה כמנוע של תרבות המחר. היא משמשת מרכז לימוד, סדנא, מפגש ופורום לפיתוח רעיוני והיא קשורה בקבוצות שיתופיות אחרות.

אביטל גבע מאמין כי לא היה זה מקרה שהביאו מעולם האמנות לעולם "החממה", אלא עצם מהותה של האמנות. יש חשיבות מכרעת לדעתו לאופן עבודתו כאמן, עם חומרים ורעיונות. "החממה" מציגה היתכנות, אופציה של חשיבה, וזהו לדעתו אחד מתפקידיה של האמנות. הוא מאמין בכוחה הסינרגטי של האמנות אך תוך עבודה מתמשכת על מגבלות הכוח והאגו. בעקבות השתתפות החממה בבנינאלה בוונציה התעמת עם מחיר ההצלחה. גורמים פוליטיים וכלכליים שונים הפעילו עליו מכבש לחצים, להקים חממות באירופה וביפן.

אביטל גבע סירב משום שניהול רשת הפקה של חממות לא הלמה את הפרויקט שלו. חשובה לו העבודה בתהליך שגרתו, בדינמיקה של איזון נכון בין מרכיבים מתוך אפשרות לאינקובציה רעיונית, איתור עומס יתר והשקעה ביחסים של קבלה ונתינה.

ההשראה וההרשאה לשיתוף הפעולה שיזם **אביטל גבע** בפרויקט "החממה" מקושרת על ידו לפעולתו כאמן. האם הוא עונה להגדרה של אמנות, זו כבר שאלה הלקוחה מקטגוריה אחרת. אך הפרויקט של **דוד וקשטיין**, אמן נוסף המתמקד בנושא שיתוף הפעולה, מבלבל יותר. שיתוף הפעולה שבונה **דוד וקשטיין** מתחזה לאמנות לכל דבר וגם חוזר בסופו של דבר לאמנות כמוצר אמנותי.

דוד וקשטיין פועל עם ילדים ובני נוער בנקודות מצוקה, בעיר מגוריו ראשון לציון ובעיירת-פיתוח מוכת אבטלה, אופקים. הוא מרכז קבוצות ילדים, מגיל 8 ועד 18 ומשתף אותם בכל השלבים של עבודתו, שאותה הם מבצעים בתהליך קבוצתי ממושך. הוא חולק עמם נושאים שמעסיקים אותו כאמן, למשל, קריקטורות אנטישמיות שליקט מעיתונות ערבית. הקריקטורות משוכפלות בזירוקס, מועתקות ברישום "רגיש" בחומרים קלאסיים של אמנות ועוברות מוטציה לאילוסטרציות של סיפורים מהתנ"ך. בסופו של דבר הן עוברות טרנספורמציה בחזות ובמסר לפסיפס גדל-ממדים שנעשה בעבודה עמלנית בפעילות קבוצתית ממושכת.

העבודה על התכנים הטעונים של הקריקטורות מאתגרת את **וקשטיין** כאמן ויוצרת מעגלים נלווים של התמודדות מקומית בקהילה: בחברת הילדים, במערכת התגובות ובדין החוזר עם הוריהם, בהקשר הממסדי של מעורבות פקידי עירייה, אנשי חינוך ואנשי אמנות. המפגש אינו פשוט כל כך משום שהקריקטורות המקוריות כוללות צלבי-קרס, מגני-דוד נוטפי-דם, דמויות מפלצתיות בעלות אף ארוך בנוסח הקריקטורות הנאציות של השטירמר. **דוד וקשטיין** מתעל את עבודת-הסדנא לריסון התגובה האמוציונאלית המיידית, מעבר לתחושת ההשפלה והכעס, ומכוון להתמודדות עם דעות-קדומות, הגזמה, כוחה של מינפולציה, עוצמתו של צייר מגויס, תפקיד האמנות ומשמעותה של מעורבות חברתית.

המוצרים ההיברידיים שנוצרים בסדנא של **דוד וקשטיין** מתעתעים ב"רגישות האמנותית" שלהם, ביופיים ובמסריהם הסותרים. **דוד וקשטיין** נוהג להציגם בעולם האמנות הממוסד, בגלריה תל אביבית ואף במוזיאון. הוא חותם את שמו ומצרף את רשימת השוליות הרנסאנסיים שלו, הילדים והנערים מ"נבחרת הציור", כך הם קוראים לעצמם. עם השנים התרחב הפרויקט והוא כולל כיום גם חבורת סטודנטים מביה"ס "בצלאל" בירושלים, בהם סטודנטים ערביים, המשמשים חונכים אישיים לילדים ולנערים.

כמודלים חינוכיים ואמנותיים, "החממה" ו"נבחרת הציור" אינם נעדרי בעיות, אך את הדרך שלהם הם עשו, הם שרדו מעבר לשלב האפיזודה. הנוכחות שלהם פעילה בעולם המציאות והיא מאתגרת את המחשבה כאחת מאופציות רבות, לא מופרכות, לשיתוף פעולה.

גליה בר - אור
המישקן לאמנות עין חרוד